

«БІЛЬШОВІК» — підприємство машинобудівної галузі промисловості. Засн. 1882 як Київ. ливар. і мех. завод, від 1888 — АТ «Київ. маш.-буд. і котел. завод Я. Гретера, Й. Криванека і К°». Золота медаль за парову машину (1896, Нижній Новгород, Росія). Виготовляв устаткування для цукр. промисловості: парові котли, насоси, центрифуги, бурякорізки, вакуум-апарати тощо. Під час революції 1905–07 був центром заворушень. На його тер. вводяться війська. 1910 помер Й. Криванек. 1917 Я. Гретер продав акції і виїхав за межі України. Під час більшов. перевороту 1917 та воєн. дій 1918–20 завод як виробник озброєнь став осередком протиборства ворогуючих сил, зазнав руйнації. І лише завдяки насел. робочої Шулявки (околиці Києва), яка вбачала в ньому засіб для влас. існування і виживання, він вцілів від повного знищення. Від 1919 — 1-й держ. Київ. маш.-буд. завод, від 1922 — завод «Більшовик». У 20-х рр. завод брав участь у відбудові флотилії на Дніпрі, цукр. заводів, елеваторів, мостів через Дніпро, виготовляв продукцію для потреб села. Наприкінці 20-х рр. виробництво с.-г. техніки переведено до Харкова. Від 1926 на заводі застосовується електрозварювання. Дослідні роботи зі зварювання металів проводили [В. Дятлов](#), [Є. Патон](#) та ін. Зварюв. лабораторія «Б.» стала основою для створення Інституту електрозварювання ім. Є. Патона. У 30-і рр. завод випускав електролізери для одержання важкої води. До серед. 30-х рр. «Б.» став одним із найпотужніших підприємств Києва й країни, «за заводом заводів». Випускав найновітнішу техніку того часу. На його устаткуванні вперше у світі одержано пром. способом синтет. каучук, виготовлено першу в країні автомоб. шину. З-д експортував продукцію, одержував золоті медалі на міжнар. виставках. Його працівники ставали проф., д-рами наук, академік ([К. Ващенко](#), [І. Григор'єв](#), [Б. Грозін](#), [М. Доллежал](#), [В. Дятлов](#)). 1939 на заводі розпочато випуск артилер. снарядів. На Уралі, в евакуації (нині завод «Уралхім-маш», Єкатеринослав, РФ), серед тайги при т-рі від -35° до -40 °С, від 28 лютого 1942 на підприємстві було налагоджено випуск мінометів калібру 122 мм. 7 листопада 1943 завод відновив роботу в Києві, 1948 досягнув довоєн. потужностей як підприємство хім., а згодом полімер. машинобудування. 50–60-і рр. позначені особл. піднесенням. Створено СКБ «Полімермаш», НДПКІ «УкрНДІпластмаш», НВО полімер. машинобудування «Б.» (1-й ген. дир. — [П. Костина](#)).

Підпр-во відзначено орденами Леніна (1966) та Жовтн. революції (1982). З-д виготовляв машини, агрегати, автоматизовані технол. лінії для виробництва трактор. та автомоб. шин, лінолеуму, кабелів, рукав. плівок, двовісно орієнтов. плівок (магнітофон., кіно-,

фото-, рентгенівських), листів, труб, погонаж. і порожнистих виробів із пластмас, полімер. гранул, деревно-полімер. листів та профілів тощо. Серед них — гумозмішувачі, вальці (довж. валків 800 мм та 1500 мм), каландри різних типів і призначення; вулканізатори для відновлення шин, індивід. вулканізатори, форматори, форматори-вулканізатори для виготовлення шин для легкових автомобілів та автобусів (раніше випускалися тільки для вантажних автомобілів), признач. для формування та вулканізації одночасно двох легкових радіал. шин у секторних або дводольних прес-формах, девулканізатори, видувні агрегати, екструдери (МХЧ та МЧТ). На основі застосування унікал. технології (високотемператур. зсувного подрібнення відходів) створ. принципово нові машини — декчери, що виготовляють дрібноперсний девулканізов. порошок, який повертається у виробництво як повноцінна сировина. Запроваджено технол. лінії для переробки відходів деревини та полімер. відходів, з яких виготовляють деревно-полімерні листи, що застосовуються у буд-ві, для облицювання салонів автомобілів, літаків, вагонів тощо. Уперше в Україні й на теренах СРСР освоєно виготовлення тунелепрохідних комплексів КТ-6, 2А2А для механізов. будівництва тунелів із водонепроникним опорядженням, для будівництва метрополітенів і ескалаторів метро та міжповерхових ескалаторів, ін. техніки. До 90-х рр. 20 ст. завод був беззапереч. лідером у галузі полімер. машинобудування та створення багатотоннаж. устаткування великих одинич. потужностей в СРСР та країнах соціаліст. співдружності, однак не мав самот. виходу на світ. ринки. Експорт організовувався «Техмашекспортом». 1993–95 завод «Б.» перебував на межі банкрутства. 1994 на базі підприємства створ. ВАТ з однойм. назвою. 1996 зменшився обсяг виробництва продукції. Від 1997 почалося щорічне нарощування обсягів виробництва, удосконалення традиц. продукції за спеціалізацією, створення нової техніки, розширення ринків збуту продукції в країни СНД, Австрію, Німеччину, Данію, Угорщину, Китай, Кубу, США, Індію, Шрі-Ланку. З-д зберіг спеціалізацію й утримує монополію з осн. видів продукції на тер. колиш. СРСР, з окремих видів конкурує з Німеччиною, США, Японією. 2001–02 заводом освоєно випуск 13-ти видів нової продукції, яку раніше завозили з-за кордону. Кількість працюючих — понад 1700 осіб. Директор — [В. Політикін](#) (від 2000).

У грудні 1922 засн. заводську г. «Мартен» (від 1951 — «Б.», від 1953 — «Машинобудівник»), де друкуються статті рос., укр., чес., польс. мовами, від 1932 — українською. 1932 Інститут мовознавства записував на заводі лексич. матеріал з метою вивчення мови

робітників, укладання словників. Створ. літ. гурток, газета публікує твори заводчан, якими цікавилися М. Рильський та П. Тичина. 1923 створ. хорову капелу заводу, 1929–36 спорудж. Палац культури заводу, де організовано бібліотеку худож. літ-ри. При заводі комплектується бібліотека наук.-тех. літ-ри. 1968 при Палаці культури Д. Соловйов та К. Колісник заснували Музей історії заводу «Б.». Про завод Ю. Бедзик написав роман «Блакить» (К., 1973; рос. перекл. — Москва, 1976), на основі якого у цехах підприємства знято одним. двосерій. фільм; С. Плачинда створив документ. повість «Взяти на себе» (К., 1981); М. Гараєва — п'єсу «Господиня», прототипом гол. героїні якої стала Н.

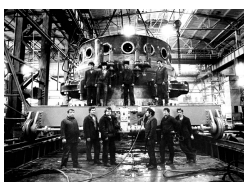
Марченко — робітниця чавуно-ливар. цеху (постановка на сцені Київ. держ. академ. театру рос. драми ім. Лесі Українки).

Рекомендована література

1. Ленкеєв Е. С., Тюрменко Я. Г. Чем был и чем стал наш завод. К., 1940;
2. Бондар Т. Д., Давидова Н. Д. та ін. Завод «Більшовик». К., 1967;
3. Лебедь Г. М., Скляренко Е. М., Соловьев Д. Г. Люди и годы завода «Большевик». К., 1982.

Г. М. Лебідь

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Більшовик / Г. М. Лебідь // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-40954>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).